

CYBER BULLYING I CYBER CRIMINAL - NASILJE PUTE M INTERNETA

*Mr.sc. Anel Ramić¹, magistar pravnih nauka
Viši asistent na Islamskom pedagoškom fakultetu u Bihaću*

Sažetak: *Nasilje preko interneta, u svijetu poznato kao cyber bullying, pojam je za svaku komunikacijsku aktivnost računarskom tehnologijom, koja se može smatrati štetnom, kako za pojedinca, tako i za opšte dobro. Ovaj oblik nasilja nad djecom obuhvata situacije kad je dijete izloženo napadu nekog drugog djeteta, tinejdžera ili grupe djece ili odrasle osobe, putem interneta ili mobilnog telefona. Zbog često nedovoljne medijske pismenosti roditelji i učenici ne poznaju dovoljno sve moguće opasnosti koje internet i društvene mreže mogu uzrokovati. Upravo i cilj ovoga rada jeste da ukažemo koliko nepoznavanje ovog problema može negativno uticati na socijalizaciju i odrastanje djece, ali i uticati da djeca postanu žrtve nasilja putem interneta. Fokus ovog rada je na roditeljima i njihovom poznavanju cyber bullyinga, kao i cyber kriminala, te njegovim posljedicama.*

Ključne riječi: *cyber bullying, kompjuterski kriminalitet, sigurnost, zaštita, prevencija.*

Opasnosti ili rizici korišćenja digitalnih medija

U literaturi se opasnosti ili rizici korišćenja digitalnih medija grupišu u četiri kategorije: rizici u vezi sa ponašanjem, rizici u vezi sa neprimjerenim sadržajem, rizici u vezi sa kontaktiranjem nepoznatih osoba i komercijalni rizici (Livingstone i dr., 2017).

Studije su pokazale da postoji nekoliko faktora bitnih za zaštitu djece od potencijalnih opasnosti na digitalnim medijama. Prije svega, to je dobra komunikacija, odnosno uspostavljeno povjerenje između roditelja i djece, zatim da sami roditelji primjenjuju pozitivno digitalno ponašanje, kao i da uključuju djecu u postavljanje ograničenja (Čengić, 2019).

Istraživanje koje je sprovedeno u Bosni i Hercegovini četiri godine ranije, pokazalo je da 90.5% djece urasta od 9 do 17 godina ima profil na nekoj od društvenih mreža. Najpopularniji je Fejsbuk na kojem profil ima 67.3% ispitanika, a onda Instagram na kojem profil ima 62.8% djece od ukupnog uzorka. Kada su u pitanju razlozi korišćenja interneta, prvi je dopisivanje sa prijateljima za 67% ispitanice djece, a zatim slijedi traženje zanimljivih sadržaja za 44% ispitanika i preuzimanje filmova i muzike za 36% ispitanika (Muratbegović i Vujović, 2016).

Korišćenje digitalnih medija i društvenih mreža nije jednostavno i bezopasno i roditelji su pod stalnom brigom i oprezom da li će dijete biti izloženo govoru mržnje, pornografiji ili postati meta pedofila ili krađe identiteta ili profila. Čak i prije nekoliko godina, kada društvene mreže nisu bile toliko široko rasprostranjene i popularne među najmlađom populacijom, preko 50% roditelja kao najveću opasnost je navelo onlajn interakciju sa nepoznatim osobama (Pew Research Center, 2012). Istraživanja su takođe pokazala da se dječije onlajn mogućnosti i rizici nalaze u pozitivnoj korelaciji – što imaju više mogućnosti, više su otvoreni ka potencijalnim rizicima, i obrnuto (Livingstone & Helsper, 2010; Livingstone, 2014).

Rizici u vezi sa korišćenjem digitalnih i onlajn medija, prema istraživanju EU Kids Online, mogu razvrstati u četiri kategorije: rizici u vezi sa ponašanjem, rizici u vezi sa neprimjerenim sadržajem, rizici u vezi sa kontaktiranjem nepoznatih osoba i komercijalni rizici (Livingstone i dr., 2017).

¹ anelramic77@hotmail.com

Tabela 1: Rizici u vezi sa korišćenjem digitalnih i onlajn medija (Livingstone i dr., 2017).

Rizici u vezi sa ponašanjem	Bullying, sexting, zloupotreba ličnih podataka i sl.
Rizici u vezi sa neprimjerenim sadržajem	Pornografija, nasilje, rasistički, netačni ili zavaravajući sadržaji i sl.
Rizici u vezi sa kontaktiranjem	Praćenje, uznemiravanje, krađa identiteta i sl.
Komercijalni rizici	Prekomjerna izloženost reklamama i prikrivenom oglašavanju, kupovine u aplikacijama, onlajn prevare.

Ono što roditeljima uveliko otežava kontrolu i nadzor upotrebe medija njihove djece jeste nedostatak regulacije i jasnih pravila u onlajn prostoru. Roditeljima nije lako da nadgledaju i monitorišu djecu čije tehničke vještine često prevazilaze njihove lične (Tripp, 2011), kao ni zbog činjenice da zbog široke dostupnosti interneta ne mogu da ograniče njegovu upotrebu, niti da znaju u svakom trenutku šta djeca rade onlajn (Clark, 2011). Na internetu i društvenim mrežama svako može postavljati sadržaj kakav želi, bez ikakve regulacije. Za razliku od regulisanih medija, kao što je televizija, na kojima postoje različiti mehanizmi zaštite poput zabrane sadržaja, vremenskog ograničenja emitovanja i odgovarajućeg označavanja sadržaja prema starosnoj dobi, ili pak postojanje tehničke zaštite kao što su pin kodovi koje roditelji mogu da postavje za određene programe, područje onlajn medija je mnogo veći izazov, jer ništa od navedenog se ne može dosljedno sprovesti (Čengić, 2019).

Ono što roditelji ipak mogu da učine jeste da koriste različite aplikacije za nadziranje i praćenje dječijih digitalnih uređaja. Instaliranje takvih aplikacija omogućava roditeljima da kontrolišu i prate aktivnosti djece i na taj način ih barem djelimično zaštite od negativnog sadržaja i svih ostalih prijetnji koje vrebaju u neregulisano onlajn prostoru. Aplikacije se razlikuju u zavisnosti od toga šta se sve može pratiti pomoću njih, ali neke od najčešćih funkcija jesu: praćenje vremena provedenog na pametnom telefonu ili čak na određenim društvenim mrežama, mogućnost zabrane pristupa određenim sajtovima ili društvenim mrežama, praćenje dolaznih i odlaznih poziva, kao i čitanje poruka, ograničavanje preuzimanja pojedinih aplikacija i igranja igrica, pregled istorije pretraživanja na internetu kao i mnogo drugih opcija. Još jedna bitna funkcija pojedinih aplikacija jeste geo-lokator, koji omogućava roditeljima da u svakom trenutku znaju kuda se kreće i gdje se tačno nalazi njihovo dijete.

Govoreći o rizicima i opasnostima na digitalnim medijima ukazujemo i na značaj zdrave komunikacije roditelja i djece, koja je zapravo i najbolja prevencija ovih neželjenih pojava. Zato je povjerenje, zdrava komunikacija i kontrola, ljubav i uzajamno poštovanje najbolje preventivno sredstvo za bilo koji vid socijalno neprilagođenog ponašanja djece i adolescenata (Macanović, 2015).

Cyber bullying - moderan oblik virtuelnog nasilja

Krajem XX i početkom XXI vijeka zbog ekspanzije informaciono-komunikacione tehnologije i globalizacije u svijetu, kao i brojnih društvenih kriza usljed ekonomske nestabilnosti i socijalne krize javljaju se i neki neželjeni oblici ponašanja kod mladih koji su sve učestaliji i intenzivniji. Razvoj novih komunikacijskih sredstava je donio niz pozitivnih stvari u naše živote, i olakšao svakodnevni život, međusobnu komunikaciju i sveukupnu dostupnost informacija. Ali, kao i sve, ono sa sobom donosi neke negativnosti, a elektronsko nasilje jedna je od njih (Macanović, 2020:90).

Elektronsko nasilje Miladinović i Petričević (2013: 247) definišu kao “agresivan, tendenciozan akt koji grupa ili pojedinac sprovodi koristeći elektronska sredstva komunikacije, u više navrata i tokom dužeg

perioda protiv žrtve koja ne može lako da se odbrani". U svijetu se za ovo nasilje koristi termin cyberbullying, što se prevodi kao internet zlostavljanje.

Postoje specifičnosti nasilja putem interneta koje ga razlikuju od nasilja u neposrednom odnosu, a to su:

- Može biti prisutno 24 sata, svih sedam dana u sedmici,
- Izloženost i kod kuće i na mjestima koja su ranije bila sigurna za dijete,
- Publika i svjedoci mogu biti mnogobrojniji i brzo se povećavaju,
- Anonimnost pojačava osjećaj nesigurnosti kod žrtve,
- Zlostavljanje putem interneta može biti prisutno među vršnjacima, a mete mogu biti i odrasli kao na primjer nastavnici i učitelji (Buljan – Flander, 2010).

U Tagget priručniku za zaštitu djece i omladine od nasilja na internetu (2013) sajber nasilje se definiše kao „upotreba tehnologije da bi se neko namerno i sistematski maltretirao. Može da se dogodi svakome, u bilo koje doba, bilo gde” i uključuje:

1. Uvredljive tekstove i mejlove.
2. Postavljanje poruka ili slika neprijatnog sadržaja.
3. Imitiranje drugih na internetu.
4. Isključivanje drugih na internetu.
5. Tagovanje neprikladnih slika na internetu.
6. Neprikladne diskusije (Bogavac, Popadić, 2013:3).

Sajberbuling predstavlja svaki oblik vršnjačkog nasilja u virtuelnom svijetu i predstavlja relativno nov pojam kako u svijetu, tako i kod nas, koji je uveliko raširen. Postoji mali broj istraživanja vezanih sa ovaj fenomen, šira javnost nije upoznata sa konceptom sajber nasilništva, a u medijima se sporadično spominje. Djeca su upravo ta koja najviše vremena provode na internetu, a nisu svjesna opasnosti koje im tamo prijete, kako od sajberbulinga tako i od drugih vrsta virtuelnog kriminogenog ponašanja (Macanović, 2020:95).

Metodološki okvir istraživanja

Predmet ovog istraživanja je sagledavanje učeničkog korištenja interneta i utjecaj roditelja u kontroli i odgoju o korištenju istog.

Osnovni cilj istraživanja je da sagledamo koliko su roditelji i učenici upoznati sa cyber kriminalom i njegovim posljedicama, kako učenici provode vrijeme na internetu i u kojoj mjeri ih roditelji kontrolišu, s kim se dopisuju, koje sadržaje razmjenjuju, ko su im internet prijatelji i koliko su sigurni na internetu.

Osnovna hipoteza ovog naučno-istraživačkog rada je da roditelji i učenici u dovoljnoj mjeri ne poznaju šta je cyber kriminal i koje su njegove posljedice.

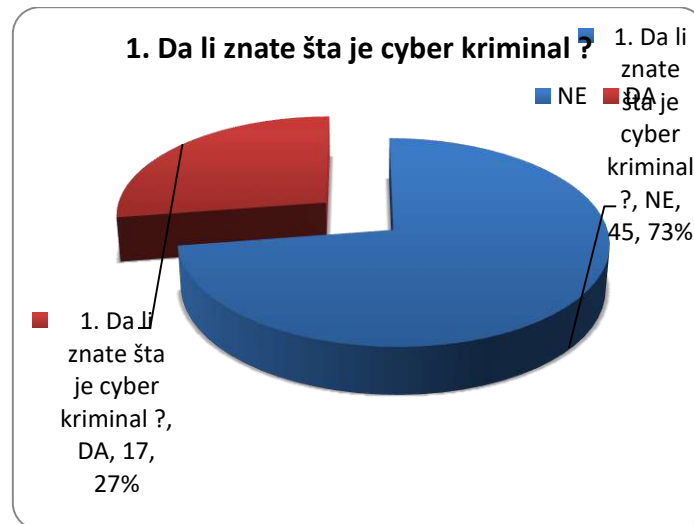
Anketirano je 55 roditelja raznih obrazovnih profila i socijalnog statusa i 94 učenika završnog razreda osnovne škole Harmani I u Bihaću. Istraživanje je provedeno u toku 2020. godine.

Zbog obimnosti samog istraživanja u radu ćemo prikazati rezultate istraživanja koje se odnose na roditelje i njihovo poznavanje cyber kriminala.

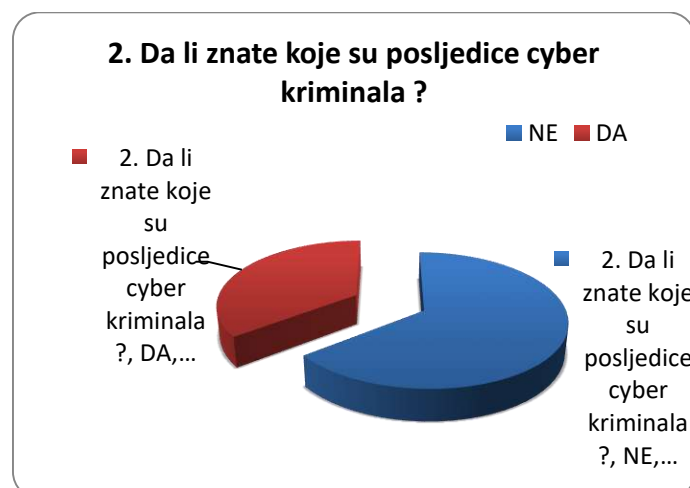
Rezultati istraživanja i diskusija

U narednom dijelu rada predstavimo samo dio istraživanja koje smo sproveli zbog obimnosti rezultati istih, te predstaviti hipoteze koje se odnose prvenstveno na roditelje i njihovo poznavanje ove problematike.

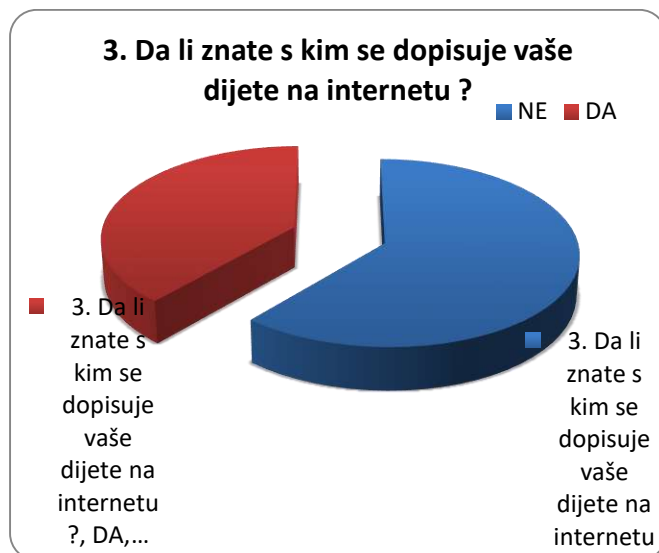
Rezultati ankete za roditelje:

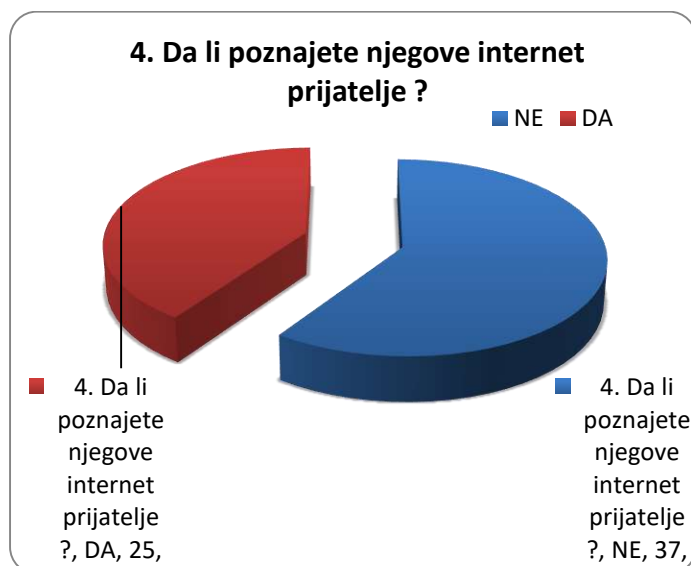
Iz navedenog grafikona uočavamo da 73% roditelja zna šta znači cyber kriminal dok 27% ne zna značenja ovog pojma. Ovi podaci ukazuju da su roditelji još u velikoj mjeri informatički nepismeni i da im je potrebna edukacija kako iz ove oblasti, tako i o sigurnosti djece na internetu i mogućim posljedicama.

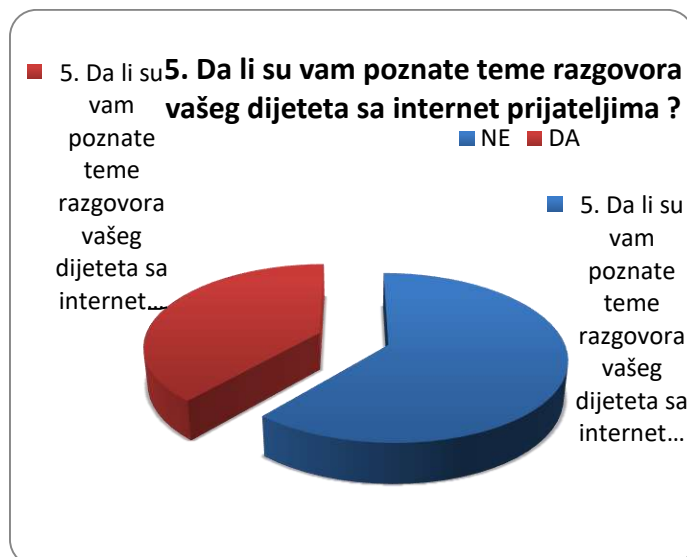
Iz prikazanog grafikona uočavamo da je 65% roditelja upoznato sa posljedicama cyber kriminala, dok 35% nije. I ovi podaci ukazuju na neophodnost edukacije roditelja o ovom problemu koji je sve više prisutan među mladima.

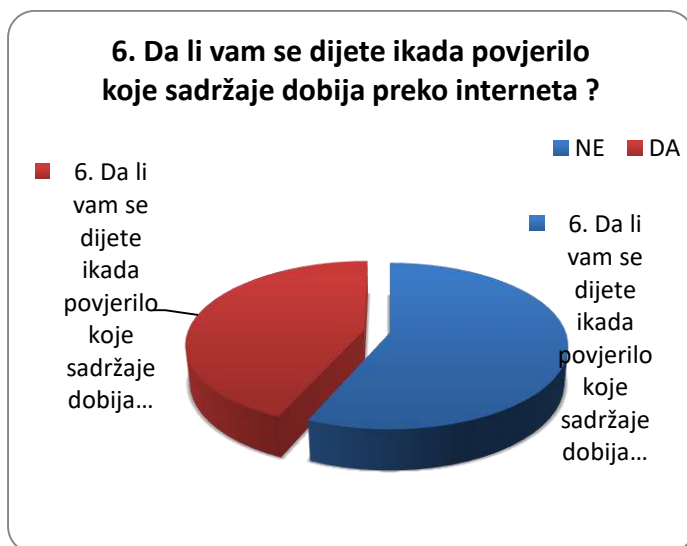
Iz prikazanih podataka uočavamo da 61% roditelja kontroliše svoje dijete i da znaju s kim se dopisuje, dok 39% roditelja ne zna s kim se dijete dopisuje na internetu. Važnost kontrole djeteta je podjednako važna kako i van kuće tako i na društvenim mrežama. Upravo zbog toga neophodna je stalna kontrola uz upotrebu raznih aplikacija kako dijete ne bi postala žrtva cyber nasilja.

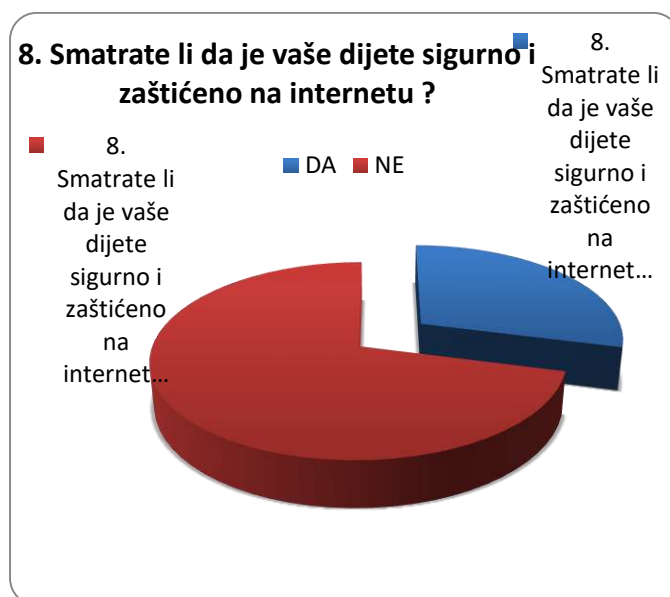
Iz prikazanih podataka koje smo predstavili na grafikonu evidentno je da 60% roditelja poznaje prijatelje djeteta na internetu i društvenim mrežama, dok 40% ne poznaje njegove prijatelje. I ova činjenica ukazuje da roditelji često ne znaju s kim se njihova djeca dopisuju što se često može zloupotrebiti u komunikaciji sa nepoznatim osobama.

Roditelji, njih 39% tvrde da ne znaju teme razgovora njihove djece sa njihovim internet prijateljima, dok njih 61% smatraju da znaju tematiku njihovog razgovora. Jako je bitno da roditelji poznaju s kim se djete dopisuje, ali i da znaju na koje teme razgovaraju i razmjenjuju nformacije.

Uvidom u predstavljene podatke uočavamo da 56% roditelja tvrdi da im se djeca povjeravaju koje sadržaje dobijaju preko interneta, dok njih 44% tvrdi suprotno. Komunikacija djece i roditelja je veoma važna, posebno povjerenje između njih koje zapravo predstavlja važan protektivni faktor u sprečavanju brojnih rizičnih faktora, pa tako i elektronskog nasilja.

Podaci predstavljeni u ovom grafikonu ukazuju da 29% roditelja smatra da je njihovo dijete sigurno i zaštićeno na internetu, dok 71% roditelja smatra da nije. Ovi podaci ukazuju na činjenicu da su i roditelji svjesni opasnosti koje vrebaju na internetu i da su svjesni posljedica koje mogu izazvati.

Umjesto zaključka

Naš cyber prostor nije ostao nedodirnut mnogim od oblika cyber kriminala. Posljedice nasilja preko interneta ponekad mogu biti ozbiljnije i štetnije od nasilja u stvarnom svijetu. Iz ankete je vidljivo da roditelji nisu dovoljno upućeni u svakodnevni rad njihove djece na internetu da li zbog nedovoljnog poznavanja rada na računaru, zbog apsolutnog povjerenja prema svojoj djeci ili zauzeti svakodnevnim obavezama i egzistencijalnom problematikom. Takođe, iako to u ovom radu nismo predstavljali, a na osnovu analize ankete učenika, vidljivo je da određeni broj učenika čine radnje koje se mogu okarakterisati cyber kriminalom, da nisu svjesni posljedica koje prouzrokuju ovim postupcima, jer ih ponekad rade iz zabave, nekada da pokažu svoje vještine ali i zbog nemogućnošću otkrivanja identiteta nasilnika (počinioca) kažnjavanja ovih kriminalnih radnji. Najbolji način prevencije je svakako edukacija djece, roditelja i nastavnika, a posebno edukacija djece u ranom uzrastu o sigurnom korišćenju interneta i digitalnih tehnologija generalno. Takođe, digitalnoj pismenosti, kao jednom od oblika medijske pismenosti treba dati veći značaj, pogotovo zato što mladi danas većinu vremena provode na internetu.

LITERATURA

- Bogavac, Lj., Popadić, D. (2013). Tagged priručnik za zaštitu dece i mladih od sajber nasilja. YES I AM stručni časopis za prevenciju seksualnog nasilja. 2, str. 68- 74.
- Buljan Flander, G. (2010) Internet i djeca-trebamo li brinuti. U: Nasilje nad djecom i među djecom. (str. 13-22). Osijek: Filozofski fakultet.
- Čengić, L. (2019). Medijsko opismenjavanje u porodici i preporuke za implemntaciju projekata unapređenja medijske pismenosti u okviru porodice u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Mediacentar.
- Čengić, L. (2019). Medijsko opismenjavanje u porodici i preporuke za implemntaciju projekata unapređenja medijske pismenosti u okviru porodice u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Mediacentar.

- Clark, L.S. (2011). Parental Mediation Theory for the Digital Age. *Communication Theory* 21(4). doi 10.1111/j.1468-2885.2011.01391.x
- Livingstone, S. (2014) Developing social media literacy: how children learn to interpret risky opportunities on social network sites. *Communications*, 39(3). doi 10.1515/commun-2014-0113
- Livingstone, S., & Helsper, E. (2010). Balancing opportunities and risks in teenagers' use of the internet: The role of online skills and internet self-efficacy. *New Media & Society*, 12(2). doi 10.1177/1461444809342697
- Livingstone, S., Ólafsson, K., Helsper, E. J., Lupiáñez-Villanueva, F., Veltri, G. A., & Folkvord, F. (2017). Maximizing Opportunities and Minimizing Risks for Children Online: The Role of Digital Skills in Emerging Strategies of Parental Mediation. Livingstone, S. (2014) Developing social media literacy: how children learn to interpret risky opportunities on social network sites. *Communications*, 39(3). doi 10.1515/commun-2014-0113
- Macanović, N. (2014). Kriminogena inficiranost učenika. Banja Luka: Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci.
- Macanović, N. (2015). Pedagoške aktuelnosti. Banja Luka. Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci.
- Macanović, N. (2020). Socijalno neprilagođeno ponašanje djece i adolescenata. Banja Luka: Centar modernih znanja.
- Miladinović, A., Petričević, V. (2013) Elektronsko vršnjačko nasilje. U: Vršnjačko nasilje- etiologija, fenomenologija, načini prevazilaženja i komparativna iskustva (str. 245-258). Laktaši: Visoka škola unutrašnjih poslova Banja Luka i Hans Zajdel fondacija.
- Muratbegović, E. i Vujović, S. (2016). Ponašanje i navike djece na internetu: stavovi djece, roditelja i nastavnika informatike. Sarajevo: Save the Children.
- Tripp, L. M. (2011). 'The computer is not for you to be looking around, it is for schoolwork': Challenges for digital inclusion as Latino immigrant families negotiate children's access to the internet. *New Media & Society*, 13(4). doi 10.1177/1461444810375293

CYBER BULLYING AND CYBER CRIMINAL - INTERNET VIOLENCE

Summary

Internet violence, known worldwide as cyber bullying, is a term for any communication activity with computer technology, which can be considered harmful, both for the individual and for the common good. This form of violence against children includes situations where a child is attacked by another child, teenager or group of children or an adult, via the Internet or a mobile phone. Due to the often insufficient media literacy, parents and students do not know enough about all the possible dangers that the Internet and social networks can cause. Precisely the aim of this paper is to point out how much ignorance of this problem can negatively affect the socialization and growth of children, but also affect the fact that children become victims of violence via the Internet. The focus of this paper is on parents and their knowledge of cyber bullying, as well as cybercrime, and its consequences.

Keywords: cyber bullying, computer crime, security, protection, prevention.